

ІВАН МІТРИНГА

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

Українське Видавництво

Іван Мітрінга
ВОЛОДИМИР
ВЕЛИКИЙ

Князь Володимир Великий на престоли.

„М И Н У Л Е Й С У Ч А С Н Е” Ч. 20.

ІВАН МІТРІНГА

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

К Р А К І В

1 9 4 2

У К Р А Ї Н С Ь К Е В И Д А В Н И Ц Т В О

Verlag: „Ukrainischer Verlag“, Krakau, Reichsstr. 34.

Нав. дом »Українського Вид-ва«, Краків, Райхсштр. 34.

Книж. „Поспішня“, Краків, Райхсштрассе 34.

Книж. „Pospieschna“ Krakau, Reichsstr. 34.

ВСТУП

Цього року минає рівно 1.000 років, як київський князь Ігор з великими морськими силами розпочав війну з візантійським цісарством (941 р.). Старі літописці подають число Ігорового війська, яке він зібрав до цієї війни, різно: одні кажуть, що Ігор мав 400 тис. війська, інші говорять, що 40 тис. Приймаємо, що Ігор мав у цій війні з греками тільки 40 тис. Грецький історик мабуть тільки в пропагандивних цілях побільшив з 40 тис. на 400 тис. Та як на ті часи, це було велитенське військо. Такою силою не міг розпоряджати якийсь собі удільний князик, тільки могутній володар, що правив великою й багатою країною. Сьогодні треба півмільйонної держави, щоб виставити таке військо. А треба взяти під увагу, що Ігор, починаючи війну з Візантією, не стягав війська з інших фронтів. А були це часи печенізьких наїздів. Сам Ігор воював з печенігами. Мусіло ще лишитись якесь військо у краю для оборони перед печенігами і для порядку внутрі держави. Річ ясна, що українська держава за Ігоря мусіла мати щонайменше около мільйона населення, що при рідкому в ті часи заселенні напевно займала з мільйон квадратних кілометрів, як не більше, щоб такий простір, який займає сьогодні нешахрована територія українського народу. Річ ясна, що десять віків тому воєнна служба не опиралась на загальній військовій повинності громадян. Військо творили бояри із своїми дружинниками, щобто збройними відділами, які вони виставляли своїм коштом із своїх земель, з відділами наємних військ з чужих країв, та й місцевими добровольцями, що були в стані збройно стати під прапори князя. Це значить, що найбільше число війська,

яке міг князь виставити, не мусіло аж так дуже залежати від кількості мешканців держави, в якій володів. Воно залежало від стану каси володаря. Отже коли князь Ігор міг виставити 40 тис. армію, то значить, що він не був убогий князь. А що в ті часи особиста каса князя була рівночасно державною касою, то можемо сміло твердити, що стан державної каси залежав від багатства держави. Гроші до державної каси ішли з особистого майна князя, податків і данин, які князь стягав із населення та з усяких судових і митних оплат. Отже, щоб могли збудувати флоту з тисячі воєнних човнів, засобити у потрібне воєнне знаряддя, прогодувати армію, треба було таки великих засобів. А такі засоби могла доставити князеві тільки велика й сильна держава, що мала багате населення.

Цей похід Ігоря на візантійське цїсарство не був першим воєнним походом молодої української держави Х ст. Перед Ігорем вів свої полки на Візантію Олег Віщий. Маємо з тих часів Олегів мировий і торговельний договір з греками, що програли з ним війну. А перед Олегом з тямряви віків виринають постаті князів Аскольда й Дира, а там далеко десь у глибині віків постать Бровлина, українського князя не Рюрикового роду. Мабуть походив він із старих українських княжих родів, що правили українськими племенами до приходу династії Рюриковичів.

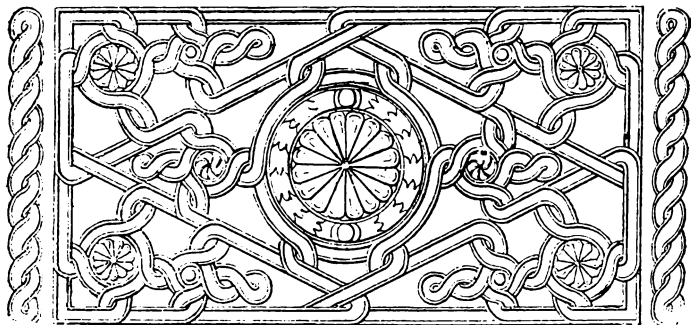
Як бачимо, то дід Володимира Великого володів уже великою, багатою і сильною державою, якої столицею був Київ, а український народ панівним елементом. Ігор гине в боротьбі із внутрішнім ворогом, зцементовуючи в одну цілість київську державу. По нім керму влади в київській державі бере у свої руки його жінка Ольга. Ольга вкладає всю свою енергію у зміцнення внутрішньої споєности київської держави, воюючи з місцевими племінними сепаратизмами, йдучи слідами свого чоловіка — Ігоря, та наладжуючи адміністрацію у великій державі, що розросталася в імперію. На часи Ольги припадають перші знані нам дипломатичні звязки Києва із заходом Європи, які від того часу стали щораз частіші та всесторонніші доки не досягнули свого вершка за її внука Ярослава Мудрого і праправнука — Володимира Мономаха. Син Ольги Святослав За-войовник звільнив надволжанські простори від панування волзьких болгарів та хозарів, посунув далеко на схід і на північ границі київської держави та почав поширювати їх на півдні, а по всякій імовірності і на заході, ще було б

зовсім зрозуміле при його змаганні опанувати Балкан, витиснути греків з Європи і добути доступ до Середземного моря. Смерть Святослава Завойовника в боротьбі з печенізькою ордою недалеко Дніпрових порогів, коли він вертався з походу на Балкан, застала одначе цю велитенську державу на сході Європи незовсім упорядковану. За час свого короткого життя батько Володимира Великого не був у силі зайнятись упорядкуванням київської держави, будучи безнастанно зайнятим воєнними походами проти східних ворогів та проти візантійської заповори, що замикала Україні шлях до Середземного моря.

Та проте Святослав залишив таку державу, що не мала в той час суперника на Сході Європи, ні в близькому сусідстві в Азії. Святослав залишив стару лицарську традицію, яку особисто збагатив своїм героїчним життям і смертю. На його словах і вчинках виховувалось молоде покоління, що потім з його великим сином Володимиром брало наступом Корсунь, ходило до Балтійського моря і далеко в глибину Польщі.

Безсмертність віє від цих слів, що їх промовив до свого війська Святослав у Болгарії, коли ворожа перевага обступила його з усіх сторін: „Уже нам нема де подітись, волею чи неволею мусимо стати до бою, тож не осоромім руської землі, але зложім тут свої кості. Мертві сорому не мають, а як втічемо, тоді буде сором. Не тікаймо, твердо стіймо, я піду попереду, а як упаде моя голова, тоді робіть що знаєте”. А ось як передає слова Святослава грецький історик Лев Діакон, що описав балканську війну Святослава: „Пропаде слава, що йшла за українським військом, яке легко підбивало сусідні народи та держало в залежності цілі краї, не проливаючи навіть крові. Пропаде, як тепер соромно поступимось ромеям. Від предків одідичили ми мужність, пригадаймо, яка непоборна була дотепер українська сила, й міцно биймося за своє спасення. То не наш звичай. утікачами вертатись додому, але жити перемігши, або славно згинутися, доказати ділом, як годиться відважним мужам”.

Така була Україна за часів Святослава. Це не був якийсь некультурний світ, дошками забитий. Це не був гурт торговців, як цього дехто хоче. Це була держава відважного народу, в якій володіли найкращі з найкращих. І цю державу довів до вершка сили і слави Святославів син — Володимир Великий.

ПЕРШІ РОКИ ВОЛОДІННЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО БОРотьБА ЗА КИЇВСЬКИЙ ПРЕСТІЛ

Після смерті Святослава Завойовника пройшло сім років, заки Володимир Великий засів на київському престолі. За цих сім років велася безнастання боротьба між Святославовими синами, що їх Святослав установив ще за свого життя своїми намісниками у найважливіших волостях київської держави. Отак, Володимир сидів у Новгороді, Олег у Деревлянах, а Ярополк як найстарший у Києві. Як тільки згинув Святослав, Ярополк зараз же найшов собі причину до війни з Олегом, який і згинув у цій війні. Загарбавши Олегові волості, Ярополк пішов походом на Володимира, що тоді сидів у Новгороді. Володимир не був приготований до цього нападу, тому й утік із Новгорода до Швеції. Тут наймив собі збройні ватаги варягів і при їх помочі вигнав із Новгорода та із своїх волостей посадників і військові залоги Ярополкові та й виповів Ярополкові війну, післявши до нього посла із словами: „Володимир іде на тебе, готуйся до війни”.

В міжчасі Володимир заволодів уже цілою північною частиною київської держави. Зайняв Полоцьк, де знищив місцевий княжий рід, а з дочкою останнього полоцького князя Рогволода одружився. Цю подію описав Тарас Шевченко у поемі „Царі”. Шевченко оцінив цей історичний факт негативно, бо був під впливом слушного гніву на московських царів. І бажаючи знищити всякий пієтизм і пошану до московського царя, виступав взагалі проти всіх коронованих голов, в тій надії, що тоді і московській коронованій голові дістанеться на горіхи.

Народний переказ про цю війну Володимира з Рогволодом говорить, що як Володимир сватав дочку полоцького князя Рогніду, то рівночасно вислав своїх сватів до неї Володимирів брат Ярополк. Рогніда згодилася вийти за Ярополка, бо не хотіла стати жінкою „рабичича” — цебто Володимира. Володимир був неправим сином Святослава і двірської подруги його матері Ольги. Тоді образений Володимир пішов війною на Рогволода, вбив його і одружився з його дочкою Рогнідою. Народний переказ розказує, що пізніше Рогніда хотіла з помсти вбити Володимира, за що Володимир постановив покарати її смертю. Але коли

Літописець Нестор

прийшов до її кімнати, Рогніда висунула перед себе свого малого сінка Ізяслава, якому заздалегідь дала в руки меч, а той, вивчений матір'ю, нібито так промовив до Володимира: „Батьку, чи ти тут тільки сам?”. Це мав би бути натяк, що малий Рогнідин син обіцяв, підрісши, помстити смерть матері. На ці слова свого малого сінка Володимир нібито відповів: „А хто ж тебе тут сподівався?” і вийшов з кімнати, не виконавши свого наміру. За порадою своїх бояр Володимир віддав потім Рогніді і її синові її батьківщину — Полоцьк. Цим літопис пояснює вічну ворожнечу між київськими і полоцькими князями. Мовляв полоцькі князі мстились за пролиту Володимиром кров Рогнідиної родини. „І відтоді Рогволодові внуки все підій-

мають меч на Ярославових внуків". Цебто на внуків Володимирового сина, Ярослава Мудрого.

Але це все тільки народні перекази на тему історичної події, яка була тільки одним звеном у довгій низці подій, що довели до остаточного знищення місцевих племінних князів київською династією Рюриковичів. Цю працю почав ще Олег, продовжував Ігор, Ольга і Святослав, а довершив Володимир Великий. Літописець не розумів, що причиною ворожнечі між Полоцьком і Києвом були національні різниці, так само, як от ворожнеча між Суздалем і Києвом мала національний підклад. Але треба було знайти причину, то він і скомпонував байку про намір Рогніди вбити Володимира і про невгасний гнів нащадків Рогнідиного сина, якого Рогніда мала з Володимиром, до київських князів — синів Ярослава, Володимирового сина. Літописець однаково ж забув, що як Ізяслав полоцький, так і Ярослав Мудрий були синами одної матері — Рогніди. Отже Ізяслав не міг чути якоїсь особливої ненависті до Ярослава, за те, що їх спільний батько вбив колись їхнього діда. Інша річ полоцька земля. Полоцька земля могла довго пам'ятати погром заподіяний Володимиром. А полоцькі князі потім тільки використовували сильні сепаратистичні змагання Полоцька проти Києва, щоб не підлягати київському князеві, як це взагалі було звичаєм усіх удільних князів київської держави. Ми навмисне довше спинились над цією подією, щоб підкреслити політичну діяльність Володимира, ще заки він засів на київському престолі. До опанування цього престолу він приготувався незвичайно солідно, опанувавши цілу північну частину київської держави. І щоприш тоді, зібравши велике військо з усіх підбитих племен та своїх волостей, почав боротьбу за Київ. Ішли з ним крім наємних варязьких військ, ще й війська словенів (новгородців), кривичів та чудів (фінське плем'я). Ярополк не чувся на силах оборонити київський престіл, втік з Києва до замку в Родні, а згодом мусів піддатись Володимирові. Ярополк мав вбити два варяги, як він прибув до квартири Володимира. Смерть Ярополка була викликана мабуть інтригою бояр, що при зміні положення хотіли прислужитись Володимирові. З цієї війни літописець відмічує цікавий факт про те, що Володимир, опанувавши Київ, не хотів його видати варягам на грабж, як це було тоді у воєнних звичаях. Це варт запам'ятати собі для порівняння з руйнуванням Києва суздальським князем

Андрієм Боголюбським у 1169 р. Бо хоч Володимир Великий і Андрій Боголюбський ішли на Київ з півночі, то Володимир Великий хотів зробити з нього столицю цілого Сходу Європи, а Андрій Боголюбський — знищити в користь московського народу, що став тоді викльовуватись за плечима Києва.

Переказ каже, що коли Володимир Великий здобув Київ — варяги зажадали від нього оплати у висоті двох гривен золота на кожного варяга, бо інакше вони пограбують Київ. А згідно з тодішними воєнними звичаями варяги мали право грабувати Київ, бо вони його „взяли копієм”. Але Володимирові шкода було руйнувати матір „руських городів” — столицю київської держави, яку він довів відтак до вершка розцвіту. І Володимир приобіцяв варягам, що збере оплату для них за місяць. Тимчасом приспавши чуйність варягів, зібрав проти них військо і змусив їх уступитись з України, заплативши їм мабуть так, як умовився при затяганні їх до служби. Ці варяги потім найнялись на службу візантійського цісаря.

Здобувши Київ, почав Володимир Великий закріплювати свою владу в цілій київській державі, здавлюючи скрізь бунти племінних князьків та визначних боярських родів. В останні роки володіння Святослава, а ще більше по його смерті, за семилітнього володіння Ярополка та його воєн із братами, почала валитись будова київської держави, яку будували Олег Віщий, Ігор і Ольга. Місцеві боярські роди, а ще більше місцеві племінні князі почали підносити голови. Деякі новоприлучені землі (ще Ігором чи Святославом) відірвались від київської держави, як от вятичі, чи радимичі або хорвати, а деякі хоч і не відірвались, то почали жити майже самостійно під проводом своєї місцевої влади, використовуючи слабкість Києва.

В додатку безнастанні напади печенігів із сходу і півночі збільшували безлад у київській державі. В ті часи печенізька орда була дуже сильна й зухвала. Доказом її сили є погром військ Святослава Завойовника біля Дніпрових порогів, як він вертався з Балканів.

Так само і на західних границях київської держави поляки, використовуючи місцеві сепаратистичні змагання племінних князів дулібів та хорватів, що володіли в Перемшлі, Червені та інших т. зв. червенських городах, сягаючи своїми впливами аж до Висли, старались зарвати бодай частину українських земель, щоб винагородити собі втрату

Кракова, що в той час був під чеським володінням, і взагалі посунулись із своїх пісків на хлібородні ниви українського народу. І саме від західного фронту розпочав Володимир Великий свою державотворчу діяльність. Тут справа не була така проста. Крім зовнішнього фронту боротьби існував тут і внутрішній. Тутешні українські племена, як знаємо з пізніших років, бунтувались проти Києва під проводом своєї племінної влади. З пізніших років маємо записку у літописі, що Володимир ходив на хорватів. Це було тоді, як Володимир уже сильно держав владу в київській державі. Тим кращу нагоду мали збунтуватись хорвати чи дуліби за час володіння Ярополка. На жаль, літопис крім короткої записки нічого ясного не подає в цій справі як тільки те, що „981 р. Володимир пішов походом на ляхів і заняв їх городи: Перемишль, Червень та інші городи...” З цієї короткої записки про діяльність Володимира Великого бачимо, що Володимир не обмежився до забрання міст, які належали до українських племен, от як Червень і Перемишль, що жили на етнографічній границі польсько-українській, але й зідбрав ті міста та землі, які польські князі, використовуючи хвилинне ослаблення київської держави, загарбали під свою владу. Це може бути мова тільки про міста, що лежали на захід від Перемишля та Червеня десь між ріками Бугом і Вепром, або ще далше на захід — між Вепром і Вислою. Та коли Володимир Великий і забрав у поляків які міста на цьому просторі, то тільки ті, які поляки загарбали перед тим в українських племен. Міста ці, очевидно, мусіли лежати далше на захід ніж Червень і Перемишль. Бо Червень та Перемишль у той час не могли належати до поляків просто тому, що чеське володіння в Кракові не давало можності полякам мати якесь тривке запілля, щоб володіти т. зв. червенськими городами. Автім, з кінця X. в. польський історичний документ — надання вдови по польському князеві Мешкові, Оди, виказує, що східна границя польської держави йшла від Балтійського моря границею Прус аж до місця, що називається Русь і границями Руси аж до Кракова”. З того виходить, що на північному заході київська держава сягала аж до східних Прус. Це, між іншим, потверджує і тогочасний німецький літописець. Але це було вже після першого походу Володимира на „ляхів”. В році 992 засів на польському княжому престолі Болеслав Хоробрий, що вигнав чехів із Кракова і почав сягати по за-

хідні землі київської держави. Почало знову заноситися на війну з Польщею. Війна закінчилася усмиренням та повним підчиненням владі Києва хорватів, що мабуть збунтувались, збаламучені Болеславом, та походом Володимира в глибину польської держави. Це мабуть і присмирило пиху польського володаря, бо він для миру на сході видав свою дочку за Володимирового сина Святополка.

В той спосіб хотів Болеслав убити двох горобців одним вистрілом; приспати чуйність Володимира і рівночасно вжити до своїх політичних плянів свого зятя, знаючи його честилюбовність. Це одначе не принесло Болеславові ніякої користі. Володимир зломив у самому корені Болеславову інтригу. Він ув'язнив свого сина разом із його жінкою та її латинським духовником.

Використав це Болеслав, щоб знову розпочати війну з Володимиром 1013 р. Але його воєнна виправа скінчилася повною невдачею. І до смерті Володимира на польсько-українському кордоні стояли твердо граничні стовпи, які повбивав Володимир у 981 і 993 роках. Але зозулене яйце, що його підкинув до Володимирового гнізда Болеслав Хоробрий, дало про себе знати по смерті Володимира. Це ж бо не хто інший, а той же Святополк кликав поляків на поміч проти рідного брата і в заплату за цю підмогу відступив їм т. зв. червенські городи, які знову відбив Ярослав Мудрий, відновивши традицію Володимирових походів на захід у глибину Польщі, щоб пробитись у західну Європу. Але це вже пізніша історія і вона відноситься до подій по смерті Володимира. Те, що Володимир В. розпочав своє володіння саме походом на захід, мало свою причину не тільки в тому, що він хотів зібрати в одну цілість усі землі, заселені українськими племенами, бо Володимир прилучував до київської держави не тільки землі українських племен, але й у тому, що шукав безпосереднього контакту з тодішньою культурною західною Європою, не бажаючи бути залежним від одної тільки Візантії. Ми знаємо, що того самого хотіла і його велика бабуня кн. Ольга, навіязуючи взаємини і з Візантією і з Німеччиною, а радше з Римським Цісарством німецького народу. Володимир нічого іншого не робив, як тільки намагався здійснити політичний заповіт кн. Ольги і створити для його здійснення і тривання реальний ґрунт, знищивши польську запору, що лягла впоперек дороги з України на захід. Що ці походи були політичною konieczністю, про це свідчить і те, що агре-

сивної війни на заході не занехують ні сини ні внуки Володимира, звязуючись водночас політично і кровно з північними середнь- і західно-європейськими родами.

В тому часі, як у Києві володів Володимир В., на заході починається розцвіт „Святої Римської Імперії німецького народу” та Франції за Капетингів. Оце на другому кінці Європи ставали міцно на свої ноги народи, які в той час були так само молодими народами, як і український. Ми знаємо вже, що Київ ще за володіння Ольги пробував навязати політичні та культурні звязки з заходом. Але торговельні та культурні звязки, що завязувались самочинно, були безперечно далеко старші, ніж офіційна спроба володаря київської держави вислати своїх послів на двір римського цісаря німецького народу. Безперечно, що й Володимир мусів чудово визнаватися в тогочасній політичній ситуації на заході Європи. І хоч би брати справу лише з чисто економічного боку, то Україні незвичайно перешкоджувало в безпосередніх стосунках із заходом існування польської держави, з якої Київ не мав ніякої користі — ні економічної, ні культурної, ні політичної. Особливо політично існування Польщі було дуже ненаручне для Києва. Проста справа. Тоді, як Київ був зайнятий своїми східними та північними й південними кордонами — Польща обезвладнювала одну його руку, загрожуючи вічним апетитом на українські землі. Економічно — Польща, як країна, що лежала між сходом і заходом Європи на сухопутних шляхах, що сполучували ці дві частини Європи, не продукуючи нічого сама, ні не будучи добрим покупцем, причинялась тільки до піднесення ціни на товари, що йшли із заходу до київської держави, чи з київської держави на захід. Польські князі казали платити собі за переїзд через їх територію мито й інші оплати. Культурно Польща тоді не сягала навіть до колін Україні. Це був правдивий беренлянд, дарма, що лежав ближче до заходу Європи як Україна. Те, що було в Польщі в той час із культури, це була викривлена на польському ґрунті німецька і римська культура. Зрозуміло, що Володимир міг хотіти дістатись без посередньо до джерела, аніж черпати з каламутної калабані.

Зараз після першого походу на Польщу 983 р. вивабрався Володимир воєнним походом на ятвягів, бажаючи добути собі доступ до Балтійського моря на цілій ширині від Новгородської землі аж до тодішніх границь Польщі —

Висли. Про цей похід, так само як і про інші, наш літописець записав дуже мало. Однак і цієї короткої згадки досить, щоб зрозуміти політику Володимира на західних кордонах київської держави, коли порівнюємо цю вістку з вістками про війни Володимира В. з поляками за наші землі в сусідстві Висли та з мадярами за наше Закарпаття. Також дуже можливо, що в ті часи припадає війна Володимира В. з чехами, що опанували Краків і заволоділи також частиною наших південно-західних земель. Ця війна могла бути в зв'язку із усмирюванням хорватів або з походом Володимира на Закарпаття. Всі ці війни і підбої на заході служили Володимирові на те, щоб пробити Україні безпосередній шлях на захід Європи до Атлантичного океану і західної частини Середземного моря, а на північному заході мати у своїх руках цілий східний берег Балтійського моря аж до гирла Висли.

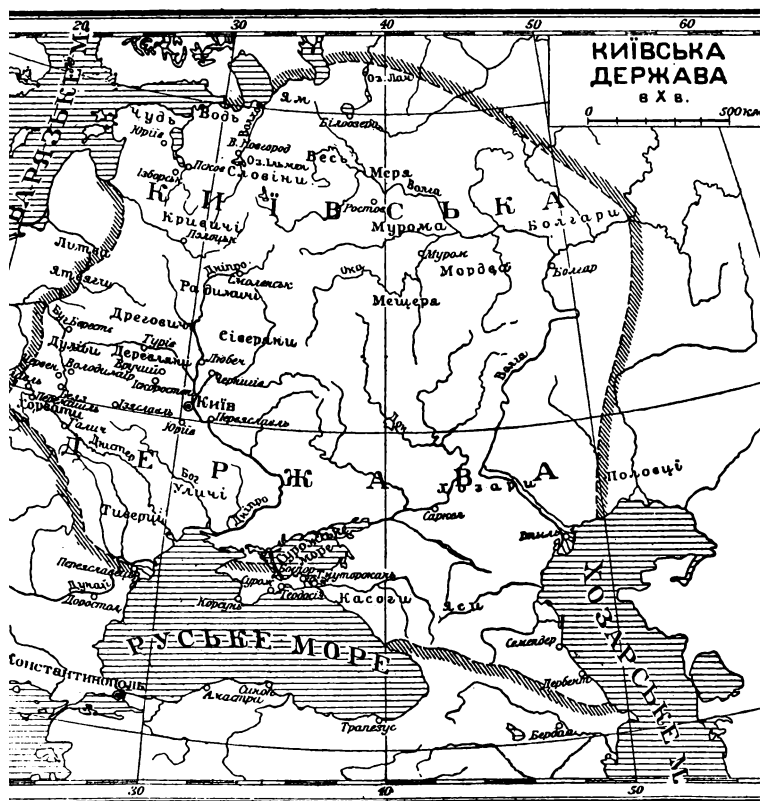
Впарі з тим, як Володимир В. вів війни на західних кордонах своєї держави за доступ до західно-європейських країн, боровся він також і на сході та півночі. Боротьба на сході над Волгою з болгарами в 984 р., які скоро очунились після погрому Святослава, мала на меті забезпечити за Києвом володіння Волгою та Каспійським морем, боротьба з фінськими племенами на півночі велась із наміром створити безпечне запілля для берегів Балтійського моря, що були під пануванням Києва. Рівночасно йшла боротьба — як каже літописець, „без переступа”, — безнастанно з печенізькою ордою, що відтинала Київ від Чорного моря та від Каспію. Те, що боротьба з печенігами є слабо відмічена в нашій літописі, зовсім не свідчить, що печеніги не були великою небезпекою. Досить згадати, що ця орда в часах Володимира В. володіла чорноморськими степами аж до Дунаю. Перший раз згадує наш літопис про печенігів під 920 р., згадуючи, що Ігор воював із печенігами. Дальше під датою 968 р. літописець занотував, що „печеніги прийшли вперше в руську землю”. Руська земля — це так називалась Київщина, земля полян.

Про велику небезпеку від печенігів для київської держави свідчить великанська фортифікаційна праця Володимира В. на півдні й південному сході від Києва. І так із правого боку Дніпра, над ріками Стугною й Ірпенем, став цілий ряд укріплених замків, як от Білгород. Ще сильніші замки побудував Володимир на лівому березі Дніпра над такими ріками, як Десна. Трубеж, Сула. Крім того око-

лиці Києва окружено валами з частоколом та ровами, що йшли в три лінії. Сліди цих валів маємо сьогодні по таких ріках, як Стугна, Рось, Сула. Це була ціла система укріплення, щось на зразок сьогоднішньої лінії Зигфрида. Далі, про велику небезпеку для Києва від печенізьких орд свідчить той факт, що Володимир В. до боротьби з ними стягав війська з далеких північних волостей. Так само, щоб обсадити людьми збудовані твердині та укріплення, спроваджував із півночі колоністів. У цій безнастанній боротьбі на півдні й південному сході сам Володимир мало що не наложив головою, коли вибрався проти печенігів із малою дружиною у 996 р. під Василевом. Тільки чудом спасся Володимир тоді перед печенізькою погонєю, заховавшись під мостом.

В той же час, як ішла боротьба Володимира В. за оборону й поширення границь київської держави, рівночасно вів Володимир В. політику внутрішнього скріплення київської держави. В першу чергу приборкав він ці племена, що користали з хвилинного ослаблення центральної влади і почали бунтуватись проти Києва. І так у 981-2 роках змусив знову до послуху вятичів, яких ще його батько Святослав покорив. Два рази вибирався Володимир на в'ятичів, доки не покорив їх зовсім. Зараз же в 984 р. веде він війну з радимичами, що також за Святослава були підданими України. І їх змусив Володимир до послуху Києву. Пізніше, 993 р., вибирається Володимир на хорватів, про що ми вже згадували. Отак, приборкавши неслухняні племена, місцевих племінних князів та знатні боярські роди, Володимир створив державу, в склад якої входили землі і города полян, сіверян, радимичів, дреговичів — із головними містами: Туровом, Новгородом, Псковом, Полоцьком, Смоленськом, Волинь з Карпатською Руссю і польським пограниччям, Ростовом (осередок підбитих земель меріфільського племені), Муром (осередок земель над рікою Окою) та вкінці Тмуторокань (Донщина, Кубанщина з північним Кавказом та Кримщина). Усунувши скрізь місцевих князів, де вони ще були, Володимир настановив своїх синів на місце старої племінної влади, очевидно під опікою старих досвідчених дружинників. Безпосередньо владував сам тільки землею полян, сіверян та радимичів. В такі спосіб Володимир зв'язав політично до купи багато земель в одну державну систему. Тепер прийшла черга подбати про те, щоб в цій велитенській державі створити одну культуру.

В той час, як Володимир вів війну з поляками, ятвягами, покорював збунтовані області київської держави, що йому залишив у спадщині його батько Святослав, розши-

рював її кордони на непідбиті ще землі, вів безнастанну війну з печенігами та й не забував про балканські справи. Ми знаємо, що вже дуже рано почались дипломатичні взаємини Києва з Візантією. Грецькі літописи згадують перший раз про них ще під 839 і 860 рр. Пізніше приходять часи Олега, з яких лишилися св'ячи на царгородських му-

рах (цими цвяхами прибив Олег щит на знак перемоги над Візантією), часи Ігоря, Ольги й Святослава. Володимир В. як скрізь так і тут мав вже добре протертий шлях і багату традицію. І як тільки трапилась йому відповідна нагода, він зумів використати її, маючи до того потрібну силу. Такою нагодою для Володимира відновити стару київську агресивну політику на Балканах був 987 р. бунт намісника у Малій Азії проти Візантійського цісаря Василя. Візантійський цісар опинився в дуже скрутному положенні; він мусів звернутись за підмогою до Володимира. Володимир погодився дати підмогу з тим, що цісар віддасть за нього свою сестру. Цісар погодився, а Володимир вислав шість тисячний відділ піхоти, завдяки якому цісар вийшов переможцем. Але цісар із вдячності за цю прислугу зломив слово, дане Володимирові і відмовився видати за нього свою сестру, мовляв, Володимир варварський володар і негідний є мати за жінку сестру порфірородного монарха. Але Володимир зовсім не належав до скромних і покірних людей, що вважаються меншевартні, а надто був він першим представником молодого народу, який творив свою власну величаву культуру. Володимир вдарив Візанцію у її найбільш болюче місце. Таким болючим місцем для Візантії були її посілости на Криму з осередком у Херсоні. Ми знаємо, що ще Ігор щось задумував проти кримських посіlostей Візантії 941 р. бо в договорі, який він заключив з Візантією 944 р., Візантія застерегла собі, щоб Київ не сягав по її кримські посілости.

Такий твердий і рішучий крок сильного володаря „варварського народу” змусив крутіїв із старою культурою віднести до Володимира з належною пошаною. Володимир оженився з візантійською царівною.

Рішуче треба відкинути байку, наче б то цісар зажадав від Володимира охреститися, перед тим, заки видасть за нього свою сестру. З цього виходило б, що Володимир охрестився тільки тому, щоб мати за жінку грецьку царівну та посвоячитися з цісарським родом. Це зовсім хибно й обидливо для Володимира отак розуміти його величезної ваги культурне, релігійне, а то й політичне потягнення. Володимир незалежно від цього шлюбу вмів оцінити вартість християнства і всієї культури, яку воно несло з собою у державному будівництві. Автім за Володимира В. християнство було вже в Україні доволі поширене. Ще під 860 роком грецькі історичні документи подають, що візантій-

ському цісареві вдалося замирити „нарід руський необорний та поганський, роздаючи йому одежі золоті, срібні та шовкові, а завівши з ним згоду і приязнь, намовив прийняти хрищення“. А висланий в Україну єпископ мав багатьох охристити. Пізніше на київському престолі засідає християнка кн. Ольга. А відомо, що вже за Ігоря в Києві існували християнські церкви. Багато варязьких дружинників, що наймалися до київських князів на службу, були християнами. Те, що Володимира вважається основополож-

Хрищення Україно-Руси 988 р.

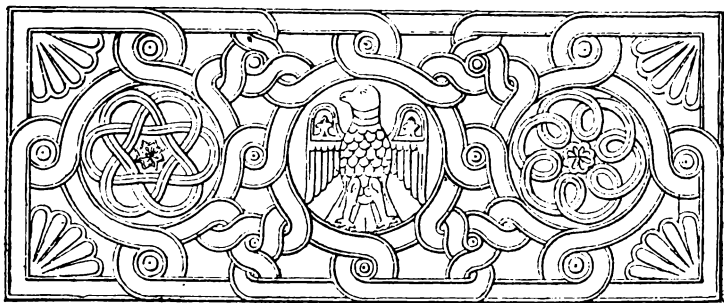
ником християнства в Україні, є тільки наслідок того, що Володимир ужив християнства як політичної сили, щоб скріпити внутрішню свою державу. Ми бачили вже, як Володимир нищив скрізь владу племінних князів, як на їх місце розбудував свою управу в поодиноких землях, настановлюючи своїх синів. Але на тому далеко ще не кінчалося. Майже кожне племя мало своїх окремих богів — свою племінну ідеологію. І її треба було знищити. Це могло зробити тільки християнство, яке несло з собою високу культуру. Це нам говорить, що Володимир був би прийняв і завів християнство у київській державі навіть і тоді,

коли б на візантійському цісарському дворі не було ні одної жінки, з якою він міг би оженитись. Найкращий доказ, що Володимир носився з наміром змінити віру в своїй державі є переказ, в якому говориться, що Володимир розіслав послів по всій Європі, щоб вони переконалися, яка віра найкраща. Володимир вибрав християнство східного-грецького обряду. Цей переказ свідчить між іншим про те, що в ті часи стиралися між собою впливи християнські латинського обряду, що йшли з Заходу, з грецьким, що йшов з візантійського Півдня, а ці знову із впливами жидівської віри, що йшла від хозарів, та з музулманством, що йшло від арабів. Два останні впливи, як органічно чужі українській душі, не могли прийнятись в Україні. Натомість грецький і латинський обряди були з самого початку може й однаково сильні, доки не взяв верх в Україні обряд грецький, що, з уваги на давню знайомість української землі з грецькою культурою, був українській душі ближчий. Окрім того між Грецією й Україною був наче міст, який лучив Україну з візантійською церквою. Це була болгарська церква. А болгари були народом дуже спорідненим із українцями. Болгари мали вже тоді налашований цілий церковний „апарат”, побудований і вихований у своєму національному дусі і на своїй мові. Що ж до мови, то болгарська мова була в Україні більш зрозуміла як латинська або грецька. Те, що Володимир наважився так сильно на грецьку царівну, мало наскрізь політичне значення і було обчислене, не менше як прийняття християнства, на зміцнення держави внутрі й назовні піднесення авторитету київського володаря. Отут треба шукати причини, чому Володимир так побивався за візантійською царівною. Скрізь ще, в поодиноких землях, що входили в склад київської держави, жили старі княжі роди, дарма, що позбавлені всякого права на владу. Вони хоч і поконані київським князем з роду Рюриковичів, все ж таки уважали себе чимсь важнішим від нього. В їхніх, мовляв, жилах пливе стара княжа чи боярська кров, а київські князі з роду Рюриковичів, це молодий княжий рід. Рід Рюриковичів не існував ще й сотні літ, а тимчасом старі племінні княжі роди виводили своє походження з-перед Христових часів. Зрозуміло, що це могло в ті часи ослаблювати повагу київського князя. Бо довкола цих старих родів збиралося все, що було на території даного племені недоволене пануванням Києва. Отже Володимир вирішив

узяти з Візантії те, чого йому власне бракувало — традицію старого і великого княжого роду. Так поступали тоді володарі всіх молодих європейських народів, і як вже не жінку то бодай корону або якусь частину цісарського одягу якийсь титул випрошували собі від візантійського імператора, або папи римського, що репрезентував традиції старих римських цезарів, будши володарем т. зв. папської держави із столицею в Римі. Так само поступив і Володимир В. З тою хіба різницею, що коли не помогла просьба, тоді Володимир попер своє бажання силою. Похід на Корсунь, стару цитаделю християнства на північних берегах Чорного моря, був потрібний Володимирові ще й на те, щоб тут звербувати деяку кількість духовних та й мистців і ремісників, незалежно від волі візантійського центру. До цього самого послужила йому Болгарія, що мала майже незалежну церкву під царгородського патріарха. Від Візантії домагався Володимир тільки одного, признання його монархом, рівним візантійському цісареві. Є певні здогади, що Володимир В. коронувався тоді цісарською короною. Саму ж християнську віру прийняв Володимир В. не з Візантії, а з болгарської Охриди, де відправа богослужень була тоді в болгарській мові, близькій до нашої і зрозумілій нашим предкам. Охридська церква стояла тоді в зв'язку з папою римським, а політично була тоді ворожа Візантії. А що Візантія була суперником Володимира В., то й не диво, що наш володар волів приєднатися до Охриди, ніж до ворожої Візантії.

На тому менш-більш і кінчалась би перша частина діяльності Володимира Великого на київському престолі. Ми бачимо, що за короткий час, у безнастанній боротьбі з зовнішнім ворогом, як от поляки, мадяри, ятвяги, а може й чехи, печеніги, надволжанські болгари, північні фінські племена, та з внутрішнім ворогом, як от заворушення та повстання радимичів, кривичів, хорватів, а дальше бунт і змова його власного сина, що за посередництвом своєї жінки-польки та її духовника злигався з польським королем проти Володимира, Володимир, поконавши величезні труднощі, створив сильну державу. Надаючи тій державі один світогляд — Христову віру, він створив базу під нащадки молоді української культури, якої останками живе схід Європи досьогодні, байдуже, чи українці, чи білоруси, чи навіть самі москвини, що в ті часи, як то кажуть, ще хвостами за дерева чіплялись.

Коли б ми датою останнього походу на Захід у 993 замкнули першу частину діяльності Володимира В., як володаря київської держави, то тоді треба дійсно признати Володимирові надлюдську енергію і великий політичний розум. Цю велитенську працю виконав Володимир Великий всього-на-всього за 12 літ. Друга частина його діяльності припадає на останніх 22 роки його володіння. За цих 22 роки не зустрічаємо, коли не брати під увагу безнастанної війни з печенігами, навіть половини тих воєн, що їх Володимир вів за перших 12 років свого володіння. Але зате за цих 22 роки Володимир основно перебудував душу народу, зломивши основні племінні різниці поміж поодинокими українськими племенами через надання їм усім одної християнської культури й світогляду.

ДАЛЬШІ РОКИ ВОЛОДІННЯ НА КИЇВСЬКОМУ ПРЕСТОЛІ

Перших 12 років Володимирового володіння заповнюють війни. Навіть введення християнства супроводжала війна з Візантією — та збройне покорювання поганських племен і міст, що вперто боронили своєї поганської віри. Бо нпр., Новгород охрищено насильно; Новгород не хотів допустити в свої мури висланого Володимиром тисяцького Добриню, який мусів силою, при помочі вогню брати новгородян. З того вийшла приказка що „Путята (тисяцький Володимира) христин мечем, а Добриня вогнем”. Таких бунтів, що вибухали з приводу нової віри, мусіло бути далеко більше. Хто знає чи й хорвати у 993 р. не збунтувалися саме з того приводу, підбехтані польським королем, що використовував усяку нагоду до послаблення київської держави. Це був бурхливий час народин київської імперії. Дальших 22 роки Володимирового володіння проходить мирно, за винятком хіба печенізького фронту та й безнастанної німії загрози на польсько-українському пограниччі. Літописець записав, що Володимир у той час жив мирно з сусідними володарями; угорським, чеським та польським. Те саме відноситься ще в більшій мірі до володарів візантійського та болгарського. Мир з польським королем, це був тільки короткотривалий передих після 992—993 рр., і наступив унаслідок того, що Болеслав Хоробрий видав свою дочку за Володимирового сина. Як знаємо, Болеслав Х. хотів просто всадити Володимирів ворога під самий бік, щоб відгори розколоти силу київського престолу. Але з того за життя Володимира нічого не вийшло, за винятком невдачного польського походу

до спілки з печенігами 1013 р. на західні українські землі. Перед самою своєю смертю Володимир готовився до воєнного походу на північ проти свого сина Ярослава М., що в той час сидів у Новгороді, як удільний князь і, замість вести політику Києва, дався втягнути в інтригу новгородців проти Києва. Але до тої війни таки не дійшло з приводу смерти Володимира В.

Так от, якби ми хотіли знайти порівняння з першим періодом панування Володимира, то ми порівняли б його з підготовою до будови хати. Володимир рубав дерево, звозив камінь, копав під фундаменти і закладав їх, ставив стовпи, на яких мав спочити дах. Другий період, це будівництва стін, даху, це забезпечення хати в вікна, печі, обстановка та прикраси.

І як літопис зображує Володимира у перший період його володіння воюючим, так у другий період змальовує його на безнастанних пирах, в яких брав участь мало не цілий український нарід. І як каже М. Грушевський, ці пири „не мали на меті самої утіхи князя, в цих пирах брала участь не тільки дружина але й громадські люди. На церковні празники Володимир спрощував „старѣйшины по всемъ градамъ и люди многы“. Як на раді, так і на трапезах стрічалися репрезентанти суспільности з дружинними та церковними, тут зміцнялися відносини цих елементів та загладжувався їх антагонізм. Отже гроші, що видавалися на ці пири, а такі потрібні на „рать многу“ не були викинені на марно, а мали своє повне оправдання. А про думку народніх низів Володимир дбав теж. Його урядники розіжджалися скрізь із їдженням і питтям і частували всіх, хто не міг бути особисто на княжому пирі в дворі. Це зєднало Володимирові серед простолюддя велику пошану і любов. Піддані київської держави назвали Володимира „ясним сонечком“.

Та найважливіше з того, що Володимир зробив у другому періоді свого володіння, було поширення Христової віри в цілій київській державі, розбудова церковної організації, та й єрархії, що була побіч мілітарної сили Володимира та кровного звязку удільних князів, що володіли в імені київського князя землями просторої київської держави, найсильнішим спійлом. Це спійло сто літ пізніше лишилось найсильнішим, що лучило в одну духову цілість „руську землю“, коли впала сила київського князя, а панівний княжий рід Рюриковичів розжерла ржа незгоди

і взаємної збройної боротьби. Рівнозначною державно-творчою силою за Володимира стала одна культура, що йшла з Греції безпосередно і посередно через Болгарію, а перетворена генієм української раси лягла в основу кристалізування душі українського народу. Про знищення мі, сцевих княжих родів і обсадження їх столів своїми синами ми вже згадали. Це також був поважний крок уперед, що ліквідував племінні різниці, а серед племен неукраїнського походження на довгий час нищив осередки сепаратизму і опозиції супроти Києва. Але спинимось трохи над справою церковної організації за Володимира в київській державі. До сьогодні ще не скінчено спору, чи перший митрополит України мав осідок у Києві чи Переяславі. Скупі та й неясні відповіді маємо в цій справі, та історик Грушевський твердить, що перший митрополит таки мусів бути в Києві, тільки ж, що рівночасно настановлено другого в Переяславі. Крім митрополитів настановив Володимир єпископів у Новгороді, Чернигові, Ростові, Володимирі В., Білгороді, Полоцьку та Туровську і Тмуторокані, що входила в склад київської держави, де були єпископи з давн. часів ще у VIII в. Річ ясна, що нижчі церковні чини мусіли бути призначені в менші міста та села. Таку велику кількість духовників не міг виховати Володимир у своїй державі за короткий час, бо до прийняття християнства ніде було їх вивчити. Але низове духовенство спровадив Володимир передовсім з Болгарії, а частинно з Криму, що віддавна був зукраїнізований, дарма, що під грецьким володінням.

У звязку з розбудовою церковної справи стояло тісно питання мистецтва й науки.

Там саме, де шукав Володимир за зразками Христової віри та церковної організації, найшов і зразки для мистецтва — на Півдні. І тут знову зустрічаємось із назвою міста Корсунь. Іменно Володимир Великий, зайнявши Корсунь, крім священників, казав забрати звідти чотири бронзові фігури коней та дві людські статуї і привіз їх до Києва. Тут звелів їх поставити на репрезентативному місці у су-сідстві Десятинної церкви та княжої палати. Крім того, казав він забрати також звідти й ікони. Безперечно, що тих зразків мусіло бути далеко більше, одначе пам'ять про них до наших днів не доховалась. Але про що пам'ятає наш старий літопис так це про те, що Володимир спровадив грецьких майстрів до будови та прикрашування церков, які

поза тим займалися будовою приватних домів та державних будівель.

Стіни церков прикрашувались фресковими малюнками, мозаїкою та іконами, долівка була часто роблена з камянних плиток, в малих церквах часто мала декорації з поливаних цеголок різної форми. Крім того великої слави в той час придбали собі наші емальові вироби, що стояли на другому місці в Європі. З емалії вироблялись образки Христа та медальйони святих. Чудова ювілерська робота в золоті та сріблі, що тоді розвинулась під впливом грецької, обслуговувала потреби як церкви так і світських людей. Безперечно, і до прийняття християнства мистецтво мусіло в нас розвиватись. Але аж із прийняттям християнства разом із чужими високо-розвиненими зразками наші мистці дістали поштовх до ширшої і всесторонньої творчости. В ті часи мистецтво служило передусім потребам церкви, з якого церква робила засіб свого впливу на маси. Світські особи потребували мистецтва передусім для вдоволення своїх особистих естетичних почувань. Тому то мистецтво виходить у нас на світло денне з княжих теремів і боярських замків щопиши із прийняттям християнства. Тоді воно стає перед очі найширшим масам „руської землі”, та й стає власністю всього народу, що видав із себе такого геніального вождя, яким був Володимир В.

Так само, як справа з християнством і мистецтвом у старій княжій Україні, малась справа і з наукою й освітою. Це була справа приватна деяких боярських родів. Широкі торговельні звязки Києва і ціла княжа Україна у IX і X ст., далекі воєнні походи над Каспій, у Кавказ, у надволянські простори, на Балкани, де в той час була найкультурніша держава Європи, і безпосереднє сусідство з нею через Чорне море і її кримську колонію на північному березі Чорного моря, мусіли сприяти розвиткові культури у київській державі з часів перед Володимиром. Отже не були чужі княжій Україні і здобутки наукової думки тих часів. Але як ми сказали, зацікавлення наукою в ті часи мало характер індивідуальний. Напевно в ті давні часи були в Києві й інших більших містах України приватні вчителі, що вчили боярських дітей читати й писати і бодай підставових відомостей з математики та й щось трохи з географії. Наука читання та писання відбувалась напевно при допомозі мистецьких творів античних письменників чи й пізніших з похристових часів. Боярські роди, прийнявши

християнство ще в часах кн. Ольги, або й ранше, вчили своїх дітей напевно на всякого рода церковних писаннях, як псалтирі, тощо. Але те, що ввів Володимир Великий, це були школи, в яких учителі вчили дітей масово. Літопис подає, що Володимир „нача поимати у нарочитої чади дѣти и даяти на учение книжно”. І далше говорить літопис, що матері плакали за цими дітьми, як за помершими, бо не хотіли давати з дому дітей на науку. Але Володимир не мав часу бавитись у пропаганду освітньої справи. Просто забирав дітей знатних боярських родів до шкіл, а вже висліди цієї науки самі робили корисну пропаганду освіти. Його велика держава потребувала письменних людей до обслуги церкви, бо не міг Київ безнастанно спроваджувати духовних та дяків з-закордону. Треба було письменних людей у державній адміністрації, у господарстві, в купецьких і промислових підприємствах. Автім, і сама суспільність відчувала потребу читати. При церквах та в приватних людей повставали бібліотеки. В той час друкарства ще не знали. Книги треба було переписувати, а таке переписування давало гарний заробіток. І треба думати, що не тільки під примусом ішли діти до шкіл, але й добровільно висилали їх батьки на науку.

Але насувається питання, які це були школи? Відомо, що церковні. Це майже скрізь так водилось у культурній Європі. Школи повставали при єпископіях та катедрах, де, звичайно, збирався гурт найбільш освічених людей, біля єпископів та митрополитів.

Але можна думати, що попри ці школи існувало ще й далше одиничне навчання в боярських домах. А вміру того, як зростало зацікавлення освітою, могли повставати і світські школи, в яких різні „філософи” вчили учнів, що приходили до них за наукою. Правда, за життя Володимира ще не можна було завважити цих великанських здобутків, що їх дала праця Володимира над піднесенням освіти у княжій Україні. Але по його смерті з’являється цілий ряд високо освічених, як на ті часи, одиниць, що напевно вчилися у тих школах, до яких Володимир силою набирав учнів. Найвизначніший із них, це київський митрополит Іларіон. Щоправда, література в той час була майже вся перекладна і служила виключно пропаганді християнства. Але подекуди напевно були вже спроби самостійної творчості. Це тим більше певне, що словянські книжки були відомі в княжій Україні ще з другої половини IX ст.

Аджеж св. Кирило бував особисто в Херсонезі (Корсуні) і тут складав свою кирилицю. При цій нагоді напевно цікавився нашими предками та їхньою мовою і навязав контакт із знатнішими русичами. Цей контакт піддержували потім його наступники. І напевно, коли які церковні книги читали християни княжої України до часів Володимира В., то певно це були передовсім церковні і всякі інші книги, писані кирилицею на староболгарській мові, що була майже зрозуміла для наших далеких предків.

Гроші биті Володимиром Великим

Тільки тим можна пояснити факт, що зерно Володимира Великого, яке він засіяв на культурному полі українського народу в так скорому часі видало такі чудові плоди: про що й свідчить могутня постать Іларіона — київського митрополита - українця. Також треба згадати, що Володимир Великий ввів у київській державі золоту і срібну монету. З одного боку тієї монети видніє фігура Володимира Вел. в царському одязі з тризубом, а з другого образ Ісуса Христа. Введення дзвінкої монети було тим чинником, що посунуло вперед господарське життя країни та усправило її внутрішню торгівлю. Зовнішня торгівля мала характер обмінний. Гроші, биті Володимиром, появились із прийняттям і поширенням християнства в українській державі княжих часів. Це є перші зразки української монети, що доховались досьогодні, хоч існує переказ, що гроші пробував чеканити вже батько Володимира Святослав.

Оце короткий перегляд гігантської праці' одної людини, що двигнула київську державу на таку висоту, на якій вона ніколи ні передим ні потім не стояла.

Після бурхливого першого періоду, що проходив під знаком меча, прийшов довший період мирної внутрішньої розбудови української держави. В той час Володимир вже рідко сам сідав на свого воєнного коня. Війни з печенігами чи всякі усмирювання різних дрібніших бунтів вели Володимирові воєводи, як Путята, Добриня та й інші, про яких не знаємо. Це все були виконавці його залізної волі, їх оспівав нарід, як героїв, що боролись і берегли руську землю в той час, як Володимир безнастанно пирував.

Ми вже згадали, що ці Володимирові пири були частиною великої політичної акції, яку Володимир вів унутрі своєї держави, вигладжуючи антагонізми між суспільними верствами та останки племінних різниць. Та не тільки на цих славних пирах проводив час Володимир. Літописець подає, що Володимир відбував наради з найбільш досвідченими мужами; на цих нарадах обговорювались справи державного ладу й порядку та воєнні справи. Напевно на таких нарадах порушувались культурні справи і зовнішня та внутрішня політика. На цих нарадах напевно падали такі назви, як Рим, Париж, Аквізгран, Колонія, Прага. Не дармо Володимир В. 992—993 рр. вибирається в глибину Польщі.

Київ за Володимира був не тільки політичним, мілітарним і культурним осередком великої держави, але й осередною точкою на торговельних шляхах із півночі, півдня, заходу і сходу. Там мусіли держати владу розумні люди, а не неvigласи з печерної доби. Правда, літопис мовчить про ці великі проблеми, які мусіли порушуватись на таких нарадах. Але все ж таки згадує про те, як то одного разу стало перед Володимиром В. питання, що робити з надміром злочинців, що намножились у київській державі із прийняттям християнства, бо перестали лякатись лагідних кар. Але потім бояри порадили замінити кару смерти грошевиими карами, бо треба було багато грошей на коні та зброю. І Володимир послухав їх та й почав карати по-старому.

Кінець життя почали Володимирові захмарювати два його сини: Святополк турівський і Ярослав новгородський. Святополка Володимир ув'язнив, а з Ярославом не вів уже розправитись, бо урвалася нитка його життя 15. липня 1015 року.

З того короткого розгляду великанської праці Володимира Великого, яку він виконав у такому короткому часі, бачимо, що на переломі X і XI вв. долю українського народу держала у своїх руках людина, яку можна поставити сміло поруч найвизначніших постатей молодих віків сучасної Європи.

На сході Європи станула могутня західно-європейська держава, за якої плечима, як за муром, творились і мужніли народи заходу Європи. Ця держава — твір Володимира Великого, як сильне гніздо західно-європейської культури, плуга й меча, здержувала потоку азійських орд, коштом крові найкращих своїх синів, коштом спокою й багатства українського народу.

Це ж Володимирова заслуга, що кочовища печенігів не посунулися поза оборонні лінії, здвигнені ним в обороні культури й цивілізації на півдні від Києва. Це ж заслуга велетенської праці Володимира В., що пізніша половецька орда розбилась об червоні щити, якими гідні його нащадки перегородили „дикому полю” шлях на захід Європи. І коли татари в XIII ст. вирушили з глибин Азії на Європу, то тут вони стрінули у своєму поході сильну перешкоду, хоч це був час, що твір Володимира В. лежав уже давно у звалищах. На дорозі татарам станула тільки частина давньої київської держави — галицька держава короля Данила, праправнука Володимира В. Це ще є завданням нашої науки виказати, скільки сьогоднішня Західна Європа завдячує Володимирові В. Безперечно, що цей довг мусить бути великий.

Розбудовуючи київську державу, Володимир В. оперся всеціло на геополітичне положення української землі. Те що зробив Володимир В. для українського народу не дасться порівняти з нічим, що було до його часів. А з часів після нього можна найти тільки одну велетенську постать, що наближується до Володимира В. аж у XVII ст., — це Богдан Хмельницький. Як Володимир Великий поклав основи під злиття всіх українських племен в один український нарід, так Богдан Хмельницький представив український нарід цілій Європі, як одну національно-політичну цілість. Основи, що їх заложив Володимир під злиття всіх українських племен в один український нарід, були такі сильні та непорушні, що цього процесу об'єднання українського народу не були всилі знищити ні навіть припинити жадні татарські наїзди, ні чужі, литовські й польські па-

нування. Повних шість століть у тому чорноморському кітлі безнастанних боїв і воєн топивсь шляхотний метал з руди різних українських племен, поки на цілий світ не стала відома козацька Україна, з якої спадщини виросли 1917—1918 роки й росте далше майбутнє українського народу.

Ні один європейський нарід не мав таких важких умовин свого національного дозрівання, як український нарід. А проте він поборов ці всі труднощі завдяки праці Володимира В., яку він вложив за час свого володіння у київській державі.

Постать цього українського велета каже, що кожний український вояк і кожний український політик повинен поставити собі Володимира, як взір до наслідування. Великий розум, енергія, безнастанне змагання до щастя й потуги рідної країни, це прикмети того великого українця. Безперечно, сьогодні не ті часи, що за Володимира, але положення України — на перехресті шляхів — лишилось те саме, тільки у зміненому довкіллі.

11. III. 1942

